

دکتر شاهین فرهت

در تمهای خود مدتها مطالعه می‌کرد تا خواسته خود را بیابد.

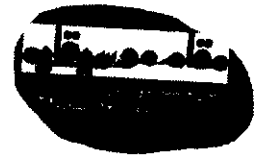
بالاخره در اواخر سال ۱۸۲۲ بتھون سفارشی را از طرف انجمن فیلارمونیک لندن جهت ساختن یک سمفونی تازه دریافت کرد.

برای استاد دریافت چنین سفارشی که در وضع مالی مناسبی هم به‌سر نمی‌برد انگیزه خوبی بوده است. بتھون بهترین موقع را برای عملی ساختن ایده انسان دوستانه خود می‌یابد و در ماه سپتامبر ۱۸۲۳ اولین پیش‌نویس از سمفونی نهم را آماده کرد و پس از آن به مطالعه و آخرین تغییرات روی آن پرداخت، و سرانجام این نگین افتخار جهان موسیقی در مارس ۱۸۲۴ تکمیل شد. علی‌رغم اینکه سمفونی توسط انجمن فیلارمونیک لندن سفارش داده بود اولین اجرا در تاریخ ۷ مه ۱۸۲۴ در وین انجام شد. اولین اجرای لندن در ۲۱ مارس ۱۸۲۵ به رهبری نیکر جرج اسمارت GEORGE SMART صورت گرفت. در طول ساختن سمفونی به چگونگی نگارش بودن به قسمت ارکستری و ربط آن به قسمت آوازی چهارم بسیار اندیشید، حتی مدتی به فکر آن بود که در قسمت چهارم الهامی فلسفی و توصیفی از شعر شیلر گرفته و قسمت چهارم را هم ارکستری به پایان برساند حتی طرحی هم برای آن ریخت که بالاخره آن را در جای دیگر یعنی قسمت آخر کوارتت زهی شماره ۱۵ در

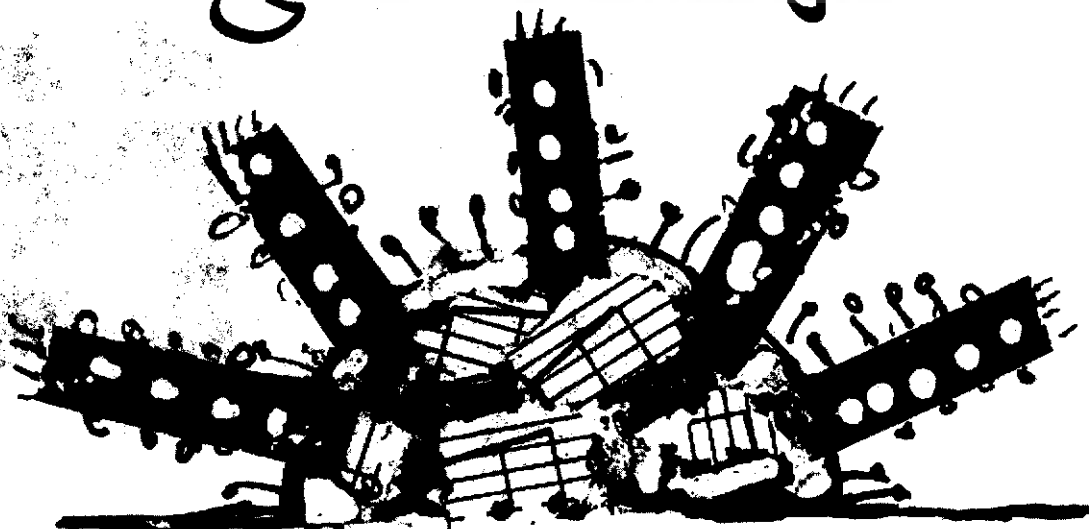
دفترچه‌های یادداشت و مکاتبات بتھون چنین نشان می‌دهد که سالها قبل از ساختن سمفونی نهم، فکر ساختن اثری که ایده‌آل برادری و برابری انسانها در آن مطرح باشد او را مشغول کرده بوده است. این ایده‌آل برای وی رسیدن به یک هدف انسانی بود که بالاخره در آخرین سمفونی یعنی سمفونی نهم به کمال رسید. ساختن یک سمفونی که در آن آواز و آواز جمعی وجود داشته باشد فکری کاملاً نو بود و بتھون درباره آن تردید هم داشت، لیکن قصیده شادی اثر شیلر SCHILLER مورد توجه او قرار گرفت. کلمات شیلر همان بیانگر اندیشه‌ها و آرمانهای انسان دوستانه آهنگساز بود که در همه عمر بدان فکر می‌کرد.

سمفونی شماره ۹ در ر مینور اپوس ۱۲۵ آخرین سمفونی بتھون است، لیکن تمها و نغمه‌های موسیقایی آن سالها قبل از تصنیف این اثر در ذهن آهنگساز شکل گرفته است. حتی قطعه فانتزی کرال در دو مینور اپوس ۸۰ که در سال ۱۸۰۸ ساخته شده است شباهتهایی در قسمت تمهای آوازی به سمفونی نهم که سالها بعد از آن نوشته شد دارد.

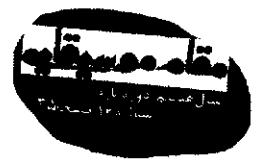
تمها و اندیشه‌های موسیقی را بتھون معمولاً در دفترچه‌های یادداشت خود می‌نوشت، و در حقیقت اولین یادداشت ما راجع به این سمفونی به تدریج طی سالها توسط بتھون تهیه و نوشته شده است و حتی تغییر یافته است، بتھون برای رسیدن به کمال مطلوب

الهامات آسمانی

اشاره‌ای به سمفونی نهم بتھون

لا مینور اپوس ۱۳۲ به کار برد و دوباره استفاده آواز تک خوان و آواز جمعی در فکرش قوت گرفت و بالاخره آن را عملی ساخت.

نحوه به کارگیری شعر شیلر توسط بتهون به گونه خاصی صورت گرفته است، بدین معنی که پس از شروع توفانی قسمت چهارم تمهای قسمتهای پیشین یکی بعد از دیگری آمده و هر کدام پس از ارائه قطع می شود و سپس بانگ رسای خواننده باس این کلمات را از بتهون (و نه از شیلر) می خواند که:

دوستان این نعمات دیگر بس است، بیاییم آوازی شادی آفرین تر بخوانیم، پس از آن است که تم معروف قسمت چهارم نجواکنان شروع شده و رفته رفته اوج می گیرد و بالاخره ترانه شیلر خوانده می شود، این فکر استادانه به تلفیق این قسمت آوازی با درام سه قسمت ارکستری پیشین منطقی هنرمندانه داده است.

قسمت اول سمفونی با حالتی اسرارآمیز و درعین حال نگران و مضطرب شروع می شود. شروع در دو ضیافت است آن هم بدون فاصله محسوس فقط نت لا و می به گوش می رسد، در میزان ۱۷ است که تم اصلی در ر مینور با صلابت و عظمتی بی همتا به گوش می رسد.

این تم و چنین فضایی که گویی جهان هستی را با همه دردها و رنجهایش مجسم می سازد تصویری از شخصیت و چهره آهنگساز است. نمی توان گفت که شروع قسمت اول دارای مقدمه است بلکه بتهون قبل از آوردن تم اول به صورت کامل در میزان ۱۷، قسمتی از حالت اسرارآمیز آن را فراهم آورده است.

پس از آن ما شاهد یک تم فرعی، سرچشمه گرفته از نغمه اصلی هستیم، و یا اینکه حتی تم اول از آن سرچشمه گرفته است.

زیرا که این از اولین الهامات بتهون در این سمفونی بوده است و دیگر هیچ گاه در طول قسمت تکرار نمی شود، و این رابطی می شود برای تم دوم که در میزان ۷۴ در سی بمل ماژور ظاهر می شود.

بعضی موسیقی شناسان بین تم دوم و تم اصلی قسمت چهارم تشابه می بینند که اگر این شباهت وجود داشته باشد کاملاً مخفی است و شنونده می تواند آن را در ذهن خود تجسم کنند شکل ریتمیک Rhythmic

در میزان ۱۰۲ نیز دارای شخصیت فراوانی است. در میزان ۱۶۰ مرحله نمایش و معرفی تمها (اکسپوزیسیون Exposition) به پایان می رسد و بلافاصله مرحله بسط و گسترش DEVELOPMENT شروع می شود، شاید کامل ترین گسترش جهان سمفونی در اینجا باشد. به جز سمفونی شماره ۳ به نام اروئیکا (EROICA) این عجیب ترین و استادانه ترین گسترشها در فرم سونات است.

تمها همه بهترین آمادگی را برای این مرحله دارا هستند که در دست بتهون به حد کمال می رسد مثلاً میزان سوم از تم اول به طرز جالبی در میزان ۱۹۲ تا ۱۹۵ گسترش یافته و به طور کلی تمام اجزاء تم نخستین مورد بهره برداری قرار می گیرد، درام در این مرحله به اوج تکامل می رسد و عناصر دست به دست یکدیگر می دهند و جهانی را می آفرینند که قبلاً به گوش نرسیده بوده است.

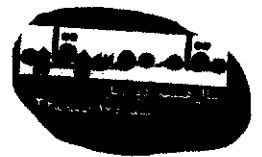
گسترش اکثراً با اجزاء تم نخستین است فقط جزء دوم از تم دوم از میزان ۲۷۵ تا ۲۸۶ گسترش یافته است و بالاخره جزء سوم از تم اول که با هیجانی بی سابقه ابتدا به صورت معکوس و سپس به صورت اصلی ما را به سوی تکرار تم اول که بار قدرتش چند برابر شده است سوق می دهد.

برگشت تمها از میزان ۳۰۱ آغاز می شود و برخلاف شروع سمفونی که اسرارآمیز و نجواکننده است در اینجا به اوج هیجان و عظمت خود رسیده است، و میزان ۳۱۶ نیز تم اول با قدرت هرچه تمام تر آورده شده است.

باید در نظر داشت که میزان چهارم تم اول (میزان ۲۰) نیز نه تنها در گسترش بلکه در طول این قسمت به صورت یک موتیو (Motive) مهم استفاده شده است. بعد از مرحله تکرار تمها کودا (CODA) یا قسمت پایانی قسمت اول شرع می شود. که خود مرحله ای است گسترده. در اینجا ما شاهد استفاده استادانه مجدد آهنگساز از تمها هستیم. در میزان ۵۱۳ مرحله پایانی نیز به اوج خود نزدیک می شود ابتدا نجواکنان شروع شده و در میزان ۵۳۱ به اوج خود می رسد و قسمت اول با تم اول تمام می شود.

در قسمت اول سمفونی نهم همه چیز به بالاترین مرتبت می رسد. همه اجرا از تمهای اول و دوم گرفته

شده و هیچ نکته اضافی و یا مصنوعی دیده نمی‌شود. این قسمت مثال خوبی برای استادانه‌ترین به کارگیری از فرم سونات و درآمیختن آن با احساس روح بشری است.

در هشت سمفونی پیشین قسمت‌های آهسته در قسمت دوم قرار دارند (به جز سمفونی هشتم که فاقد قسمت آهسته است) ولی در اینجا ترتیب قسمت‌ها جابه‌جا شده بدین معنی که قسمت اسکرتسو (SCHERZO) در قسمت دوم و قسمت آهسته در قسمت سوم قرار دارد، گوئی بتیون روح و روان آتشین قسمت را بدون وقفه در اسکرتسو ادامه می‌دهد. چنین عظمتی لاجرم ایجاب می‌کند که قسمت تندی در ادامه داشته باشد. تم اصلی قسمت دوم سمفونی مانند یک گلوله آتشین در سرازیری رود، این تم با یادداشتی که بتیون در ۱۸۱۵ ثبت کرده اندکی اختلاف دارد و در عین حال ما اشاره‌ای از این تم را در قسمت آخر کوارتت زهی شماره ۳ اپوس ۱۸ شماره ۳ که بتیون آن را دست کم ربع قرن قبل از سمفونی نهم ساخته بود، می‌یابیم.

قسمت دوم مانند یک فوگ (Fugue) است ولی به فرم اسکرتسو یعنی فرم سه‌تایی بسط پیدا می‌کند. روحیه قسمت‌های اول و دوم سمفونی نهم به یکدیگر بی‌شباهت نیستند و هر دو قسمت در مینور است. واگنر (WAGNER) راجع به قسمت اول اظهار نظر کرده و آن را توفان زندگی می‌نامد. توفانی سهمگین پراز نشیب و فراز. تراژدی درام و کشش‌های زندگی و جوش و خروش‌های قسمت اول به نوعی در قسمت دوم هم ادامه پیدا می‌کند، ضربات طبل در قسمت دوم تلاش انسان را برای رهایی از سیاهی به نور نشان می‌دهد در قسمت میانی اسکرتسو که از مینور به ر ماژور تغییر گام می‌دهد این روشنایی به وضوح احساس می‌شود. گو اینکه رجعت به مینور بازگشت توفان است ولیکن وقتی نوبت به سومین قسمت یعنی قسمت آهسته می‌شود. گوئی ایده‌آل بشر برای آرامش راحتی و فضای عرفانی توصیف شده است.

این قسمت در سی بمل ماژور است و نغمات آواز گونه آن سالها و سالها الهام بخش موسیقیدانان بوده است. به خصوص آهنگسازانی چون بروکنر (Bruckner) و مالر (MAHLER) از آن الهام گرفته‌اند. حتی ریچارد اشتراوس (Richard STRAUSS) هم از تأثیر آن بی‌نصیب نبوده است. فرم این قسمت نوعی واریاسیون آزاد است و از یک تم اصلی و نغمات فرعی گوناگون تشکیل یافته است که در سل ماژور و ر ماژور آورده

شده است. این قسمت نیز از لحاظ اجرایی بسیار دشوار است و مانند قسمت‌های گذشته تکنیک و احساس موسیقایی بالایی را برای اجرا طلب می‌کند.

قسمت چهارم سمفونی نهم خود قسمتی کامل است، آن را می‌توان یک فانتزی ارکستری همراه با خوانندگان سولو و دسته کر دانست با بخش‌های مختلف. این قسمت به تنهایی حدود نیم ساعت اجرای آن به طول می‌انجامد. در گام اصلی مینور شروع شده و در ر ماژور به پایان می‌رسد. در این قسمت ما شاهد مد گردی بسیار در گام‌های مختلف ماژور و مینور هستیم. شروع قسمت با اکوردی که دیسانت (DISSONANT) است و گوئی که اکورد تونیک (TONIC) و دو مینانت (DOMINANT) با هم مخلوط شده است شروع می‌شود. این اکورد در حقیقت تونیک است که با اپوزآتور (Appogatura) همراه و حل می‌شود. قدرت شروع این قسمت که مانند فریادی می‌ماند پس از آرامش پایان قسمت سوم فضای عجیبی را ایجاد می‌کند. پس از آن بتیون رفته رفته فضا را برای آوردن تم معروف قسمت آخر که همان تم برادری و برابری انسانهاست فراهم می‌کند.

در اینجا تم‌های قسمت‌های اول دوم و سوم یکی بعد از دیگری باز می‌گردند ولی فقط اشاره‌ای به آنها شده و سپس بانگ رسای خواننده باس این سخنان را از بتیون و نه از شیلر می‌خواند:

«دوستان دیگر این نغمات بس است بیایید آوازی خوش‌تر و دلپذیرتر بخوانیم» قبل از این سخنان تم معروف برادری نواخته می‌شود.

ترانه شادی شیلر طی چند مرحله توسط خوانندگان سولو و دسته کر خوانده می‌شود. خلاصه ترجمه و مفهوم ترانه شادی شیلر به شرح زیر است: شادی ای دختر محبوب بهشتی، ما در آستان مقدس تو گرد آمده‌ایم معجزه تو آنچه را که به قهر و غضب جدا شده پیوند می‌دهد، آن کس که سعادت یافته و با دوست خوبی دوست باشد و آن کس که همسر نجیبی نصیبش شده در این شادمانی شرکت می‌کند، اما بگذار آن کس که در جهان فقط وجود خود را می‌بیند، گریان و نالان خارج از این حلقه مقدس بماند، همه جهانیان با هم برادرند و به سوسوی شادمانی حقیقی گام برمی‌دارند، پس بیایید دفتر دیون خود را در هم بریزیم، کینه‌ها را فراموش کنیم، دشمنان خود را ببخشاییم و جهان را با یک بوسه غرق در نعمت کنیم، قسمت آخر سمفونی نهم آرمان تسلی بخش خاطر بشریت است. استاد بزرگ

در این قسمت که متجاوز از ۹۴۰ میزان است ارکستر را دوش به دوش خوانندگان به کار گرفته است؛ کرال نویسی بتیهون در این قسمت بسیار مشکل است به خصوص برای خوانندگان سوپرانو، در قسمتهای تک خوانی نیز بتیهون از یک دامنه وسیع صدایی برای خوانندگان استفاده کرده است.

علی رغم پیام انسانی والا و عظمت قسمت آخر، عمیق ترین احساسات بشری با ابعاد مختلف در سه قسمت ارکستری آمده است به خصوص در قسمت اول سمفونی، این قسمتها از مرز زمان و مکان می گذرند و انسان را به دنیای کائنات همراه با درام زندگی بشر می کشانند، این فضا را همان گونه که اشاره شد به خصوص در قسمت اول حس می کنیم.

خلق آثار بزرگ از نوا بیخ برمی آید، لیکن در مورد سمفونی نهم بتیهون مسئله از نبوغ هم می گذرد و فقط کسانی که الهامات آسمانی دارند موفق به خلق چنین آثاری می شوند.

